

Amintirile unui conservator

de Vasile Docea

Amintirile colonelului Lăcusteanu, text stabilit, note și indici de Rodica Pande Peligrad, prefață de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2015, 317 p.

Amintirile colonelului Lăcusteanu, text integral, editat după manuscris, cu o introducere de Ion Filitti, note de Radu Cruțescu și un comentariu istoric de Ioan C. Filitti, Editura Humanitas, București, 2015, 327 p.

Bătălia pentru memorie

Generația revoluționarilor de la 1848 a câștigat două pariuri. Primul a fost cel cu istoria: deși revoluțiile din Iași și din București au fost înfrânte, iar capii mișcărilor au fost exilați, ei au revenit apoi în patrie, unde, în curs de două-trei decenii, au ajuns la putere și au reușit să își pună în aplicare majoritatea revendicărilor (organizarea modernă a statului prin unire, regim constituțional și independență, introducerea de libertăți individuale și cetățenești, aplicarea de reforme sociale etc.). Au câștigat, însă, și un al doilea pariu, cel cu memoria. Au fost mai prolifici literar, au lăsat în urmă o sumedenie de scrieri memorialistice, pentru a nu mai vorbi de corespondența lor uriașă ori de articolele din presă. Prin aceste scrieri, Kogălniceanu, Ghica, Bălcescu, Rosetti, Heliade-Rădulescu și mulți alții s-au ancorat temeinic în memoria posterității, lucru care nu s-a întâmplat cu inamicii lor de la 1848, cei aflați de partea cealaltă a baricadei, apărătorii vechii ordini, ai regimului Regulamentelor Organice, pe care manualele de istorie îl etichetează, de-a valma, drept „conservatori” sau „reacționari”.

Printre pușinii „conservatori” de la 1848, care ne-au lăsat însemnări memorialistice, se numără Grigore Lăcusteanu (1813-1883). *Amintirile* sale, care se păstrează la Biblioteca Academiei Române, au fost publicate pentru prima dată în anul 1934, la Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. Încă de pe-atunci, ele au stârnit atenția istoricilor și, mai ales, a literaților,

printre aceștia numărându-se George Călinescu și Camil Petrescu.

Prin bogăția și diversitatea informațiilor pe care le conțin, prin combinația dintre faptele oficiale pe care le relatează și cele personale, prin maniera sinceră și dezinvoltă cu care autorul își exprimă opiniile, prin scriitură, în care cursivitatea reproducerii evenimentelor se împletește cu simplitatea stilistică, în sfârșit, prin farmecul aparte al limbii, în care expresiile neaoșe se îmbină cu grecisme și, mai ales, franțuzisme insuficient asimilate, *Amintirile* lui Lăcusteanu au adus pe scena publică viziunea „celelaltei părți” asupra schimbărilor dramatice petrecute la mijlocul secolului al XIX-lea. Ele dădeau voce reprezentanților „vechiului regim”, „boierilor”, „retrograzilor”, pe care istoriografia națională, într-un fel de marș triumfal al progresului implacabil, fie i-a ignorat, fie i-a descris prin câteva trăsături generale negative, ca pe un fel de entitate abstractă și semiabsentă, atunci când nu i-a ridiculizat de-a dreptul. Prin colonelul Lăcusteanu, memoria adeptilor vechiului regim încearcă să se răzbune și, dacă nu a reușit în competiția cu memoria „progresiștilor”, măcar a provocat-o. Prin aceasta, ne oferă șansa de a ne forma o imagine mai echilibrată asupra trecutului.

Cine a fost colonelul Lăcusteanu?

Născut în martie 1813, ca fiu al stolnicului Ștefan Lăcusteanu și al Elenei (născută Dedulescu), Grigore Lăcusteanu provenea

din mica boierime a principatului muntean. Asemenea majorității copiilor de boieri din epocă, a primit învățătură acasă, cu diferiți dascăli, dar și la școli particulare. Rămâne orfan de tată când avea doar 12 ani, iar la vârsta de 16 ani renunță la studii, pentru a intra în serviciul administrativ. De fapt, a fost numit atașat, cu sarcini de traducător, al guvernului de la București pe lângă un general rus din armata de ocupație. Dorește să se înroleze în armata rusă, face și o solicitare scrisă în acest scop, însă generalul rus Kiselev, devenit guvernator civil și militar al principatelor române după încheierea războiului ruso-turc din 1828-1829, îi recomandă să intre în oștirea românească, pe care tocmai atunci o organiza. Intră „praporcic” (sublocotenent) în oștire, unde avansează rapid până la rangul de căpitan, după cum însuși recunoaște: „În 15 luni am dobândit trei ranguri, și în vârstă de 17 ani împliniți”.

Bunele raporturi pe care le avea cu ofițerimea rusă au contribuit consistent la avansarea în cariera militară. De altfel, Lăcusteanu este un admirator al Rusiei, față de care se simte profund atașat: „Pravoslavnică și de Dumnezeu blagoslovită Rusia, «ab antiquo», încă de la Petru ce Mare, au revărsat multe și nenumărate faceri de bine și milostiviri în favorul cristianismului și mai cu osebire asupra României [...]”. Rusofilia îi va aduce, însă, și dezavantaje. Mai întâi, rezerva, uneori invidia colegilor de arme. Apoi, o lungă stagnare a carierei, după retragerea administrației ruse din principatul valah. În ciuda începutului fulminant al carierei, reușește să mai avanseze în grad abia în 1837, când devine maior, apoi, ultima oară, în 1849, când este numit colonel. Se pensionează la doi ani după avansare, la vârsta de ... 38 de ani.

Ca pensionar al armatei, se ocupă cu agricultura, își îngrijește fiul bolnav, face politică, reușind să obțină mai multe mandate de senator. Și, nu în ultimul rând, își scrie amintirile.

Privilegiu de castă și nepotism

Textul amintirilor conține întreg universul de idei, sensibilități, obiceiuri și practici ale lumii conservatoare de la mijlocul secolului al XIX-lea. Boierii sunt singura clasă îndreptățită să conducă, drept pe care îl conferă însuși statutul lor nobiliar. Colonelul îi disprețuiește pe cei care pun la îndoială acest statut și pe care îi numește, de-a valma, „dăscăleții, advocații și ciocoi rapace”. Toți aceștia ar aspira „la o răsturnare generală a țării, cu

scop de a se urca peste ruinele boierilor și celor avuți”.

Asemenea ordinii social-politice pe care o apără, mentalitatea sa este una de castă. Privilegiile conferite de naștere sunt, pentru el, mai importante decât alte însușiri. Iar acest lucru e valabil nu doar atunci când e vorba de deținerea puterii sau obținerea de funcții publice. Selecția și avansarea profesională ar trebui să se facă tot după criteriul de castă – o idee care apare adesea, sub diverse înfățișări, în textul amintirilor. Iată-l, bunăoară, foarte nemulțumit de avansarea până la gradul de general a cutărui camarad de origine socială modestă, în timp ce el, descendent al unor familii boierești, rămâne mulți ani la gradul de maior.

În același set de valori de castă se înscrie și nepotismul, pe care îl susține, îl practică, ingenuu, fără a avea nici o clipă sentimentul că procedează greșit. Ne povestește, de exemplu, cum l-a ajutat pe fratele său Iancu: „văzând puțina aplecare ce avea pentru studii, i-am dat cariera militară, luptându-mă ca frate și părinte a-i crea o înaintare repede (...)”. Promovarea fratelui se petrece chiar cu nesocotirea regulilor militare și cu încălcarea drepturilor celorlalți: „i-am încredințat comănduirea unei companii în regimentul al II-lea ce comandam, fapt fără antecedent și în detrimentul atâtor ofițeri cu graduri de locotenenți, ba chiar și căpitani”. Mai mult decât atât, fratele Iancu era cu totul nepotrivit pentru cariera militară (avea să fie dat afară din oștire după pensionarea protectorului său), fapt pe care autorul însuși îl recunoaște. Calitatea de frate, era, însă, pentru conservatorul Lăcusteanu, mai presus de orice altă însușire.

Față în față cu revoluția

Era maior în 1848 și conducea un batalion al unui regiment de infanterie încartiruit în București. Nu se simte atras de nici una dintre revendicările „craior” și „vagabonților”, adică ale revoluționarilor. Ba chiar își mărturisește adversitatea și regretă că principele Gheorghe Bibescu nu a apelat la armata rusă încă de la primele semne de răzvrătire ale „dăscăleților”. Îl laudă, în schimb, pe domnul celuilalt principat, pe Mihail Sturdza din Moldova, care a știut cum să înăbușe în fașă mișcarea revoluționară.

Pe 19 iunie, după abdicarea principelui Bibescu și preluarea puterii de către revoluționari, Lăcusteanu participă la arestarea noului guvern. Episodul este rememorat cu vizibilă satisfacție de memorialist. Acțiunea contrarevoluționară, în opinia lui Lăcusteanu, a fost declanșată de o proclamație, apărută în tipografia lui Heliade-Rădulescu, membru în guvernul provizoriu, prin care țărani clăcași erau instigați să nu mai muncească pământurile moșierilor. Împreună cu colonelul Odobescu, șeful oștirii, și însoțiți de militari din propriul regiment, Lăcusteanu dă buzna în încăperea în care erau întruniți membrii guvernului și îi arestează. Felul în care procedează memorialistul este în acord nu doar cu principiile, ci și cu temperamentul său: „am pus mâna în pieptul lui Eliad și, trăgând sabia afară, i-am zis: O să te tai, câine, să te învâș să mai dai astfel de proclamații!”

Este arestat la rândul său de revoluționarii reînstați la putere, care îl judecă, dar nu mai apucă să îl condamne, căci trupele ruse intră în principat iar guvernul provizoriu revoluționar dă bir cu fugiții.

Oricât aș încerca, nu pot reproduce aici nici savoarea unică a textului, cu îmbinarea ingenuă de arhaisme și franțuzisme, nici lumea pe care o cuprinde, o lume în care nimic nu se leagă și parecă totul se destramă. Din fericire, amintirile colonelului Lăcusteanu au fost reeditate recent, și nu într-o singură ediție, ci în două, apărute ambele în același an, în 2015.

Ediții concomitente, foarte diferite

Varianta publicată de Editura Humanitas reproduce, în mare, o ediție mai veche, prima, de altfel, publicată în 1935, la Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. Ediția din 1935, însoțită de un comentariu istoric semnat de Ioan C. Filitti, fusese îngrijită și adnotată de Radu Crutzescu, nepot al memorialistului și diplomat. Editorul de atunci nu a respectat, însă, nici ordinea fragmentelor din cele două caiete manuscrise, iar pe alocuri nici textul original, astfel încât varianta din 1935 ridică serioase probleme de autenticitate. Editura Humanitas a preferat să preia această variantă, căreia i-a adăugat depoziția lui Lăcusteanu în fața tribunalului militar de la 1848 (preluată dintr-o ediție a *Amintirilor* îngrijită de Sanda Vîrjoghe și publicată în 1994 la Editura Porto-Franco din Galați) și o *Introducere* semnată de Ion

Filitti, nepotul postfațătorului ediției din 1935. În ciuda acestor adaosuri, ediția Humanitas moștenește caracterul problematic din punct de vedere științific al ediției din 1935. De altfel, îngrijirea ediției Humanitas nu este asumată nominal de nici un specialist, iar în *Nota asupra ediției*, semnată – de ce, oare? – doar cu inițiale, suntem informați, vag și impersonal, că „textul a fost stabilit în redacția Editurii Humanitas”.

Cu totul altfel a procedat Editura Polirom, care a publicat o ediție cu adevărat științifică a *Amintirilor colonelului Lăcusteanu*. Îngrijitoarea ediției, Rodica Pandelescu Peligrad, a recurs la manuscrisul *Amintirilor*, pe care îl reproduce în ordinea fragmentelor redactate de autor și respectând textul original. A adnotat atent textul, explicând contextele istorice, oferind informații biografice în acord cu starea actuală a cercetărilor (notele însumează peste 60 de pagini!). În plus, a adăugat un glosar de termeni și a realizat un indice de nume, care permite regăsirea rapidă a informației de către cititor. Foarte utilă este, de asemenea, bibliografia inserată la sfârșitul volumului. Merită menționat, desigur, textul introductiv semnat de Mircea Anghelescu, în care *Amintirile colonelului Lăcusteanu* sunt discutate în contextul memorialisticii românești și europene din secolul al XIX-lea. Această ediție, realizată cu acribie profesională, le este utilă în primul rând specialiștilor, dar nu trebuie să credem că acest lucru este cumva o piedică pentru publicul larg sau pentru pasionații de literatură memorialistică.

Dimpotrivă.

Dacă ar fi să aleg între cele două ediții recente ale *Amintirilor colonelului Lăcusteanu*, ca istoric profesionist aș alege, fără a sta pe gânduri, ediția îngrijită de Rodica Pandelescu Peligrad și publicată la Polirom.

